

государственный университет имени Евфросинии Полоцкой ; ред. кол.: Н. В. Нестер [и др.]. – Новополоцк, 2022. – С. 111–115.

2. Национальные культуры в межкультурной коммуникации : материалы V Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 31 марта – 1 апр. 2020 г. / Белорус. гос. ун-т ; редкол.: И. В. Воробьёва (гл. ред.) [и др.]. – Минск : БГУ, 2020. – С. 357–360.

3. Унификация культур. – URL: <https://prezi.com/hfvszec8m38v/presentation> (дата звароту: 27.11.2025).

СПАЛУЧАЛЬНАСЦЬ ФРАЗЕАЛАГІЗМАЎ З НАЙМЕННЯМІ ФАЎНЫ Ў КАМΠΑНЕНТНЫМ СКЛАДЗЕ

Канцэвіч К. А.

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы
г. Гродна, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – к. філал. н., дац. Садоўская А. С.

Фразеалагізм з’яўляюцца будаўнічым матэрыялам для сказаў, таму яны ўступаць у пэўныя сувязі і адносіны са словамі кантэксту на аснове тых законаў, якія існуюць у мове. Але не ўсе фразеалагічныя адзінкі рэалізуюць аднолькавыя спалучальныя магчымасці. Адны з іх (абсалютная большасць) кантактуюць з вялікай колькасцю слоў. Так, фразеалагізм *белая варона* можа ўжывацца ў такіх кантэкстах: *Каб не выглядаць за гэтым сталом белаю варонаю, правінцыялкаю, што трапіла ў вышэйшы свет ды не ўмее сябе трымаць у гэтым свеце, і Валянціна пацягнулася па закусцы...* (Арабей); – *Я для нашага Бакуновіча з першых дзён службы белая варона, – з сумам у голасе абазваўся Шаметавец* (Ягоўдзік). Фразеалагізм жа як *кот на сала* ўжываецца са словамі *глядзець, паглядзець, любавання*: *Нешта ты паглядаеш на гэту дробязь як кот на сала!* (Крапіва); *Любуецца як кот на сала, дужа па душы яму банька прыйшлася* (Юрчанка). Некаторыя фразеалагічныя адзінкі ўжываюцца ў строга зададзенай форме: *з жабіны прыгаршчы* (чаго), *падкладваць свінню* (каму), *як карова языком злізала* (каго, што). *Матушка вяла сваё: – Ну, то што? Хіба жаніхам свіней не падкладваюць?* (Колас).

Беручы пад увагу спалучальныя магчымасці фразеалагізмаў, іх адносіны са словамі, навукоўцы вылучаюць тры тыпы фразеалагічных значэнняў: адносна свабоднае, валентна абмежаванае, канструктыўна абмежаванае [1, с. 261].

Аб’ектам нашай увагі сталі фразеалагізмы з найменнямі фаўны ў кампанентным складзе з адносна свабодным значэннем. У нашай картатэцы такіх адзінак больш за 130. Да адносна свабодных адносяцца фразеалагізмы, якія «валодаюць семантычнай самастойнасцю, самадастатковасцю і таму не маюць патрэбы ў слоўных канкрэтызатарх іх значэння». Яны лёгка спалучаюцца са словамі кантэксту. Але ўсё ж некаторыя абмежаванні ў спалучэнні такія адзінкі маюць, таму і выкарыстоўваецца назва «адносна свабоднае

значэнне». У спалучальных магчымасцях гэтых адзінак намі заўважаны абмежаванні такога характару:

– ужываюцца пры дзейніку са значэннем асобы: *Пры новым начальніку не будзе такой вольніцы сакратарцы. Запнеш, даражэнькая, рэпку* (Аношкін); *Забыўшыся, што мой голас не для песень, я таксама драў казла на ўсё горла* (Сабаленка); *Дзяўчына, скажу табе, харошая. Я такім салаўём заліваўся, але дзела, бачу, ні ў зуб* (Навуменка);

– ужываюцца пры дзейніку са значэннем асобы ці абстрактнага прадмета: *З тэмай спартыўнай таксама сядзім на бабах. Эўрыка! Зараз ідуць міжкалгасныя гульні... “Полымя”*);

– часцей ужываюцца ў адзіночным ліку: *У вясковай начной цішыні дагараў клуб – гэты траянскі конь графа Ельскага* (Пестрак); *– Дык ты, кот марцовы, да сухонаўскіх дзяўчат унадзіўся, – жартаваў Андрэй* (Машара);

– ужываюцца толькі ў множным ліку: *З самай лютай перапалкі ён выходзіў, як з вады. Не баяўся, ёлкі-палкі, ён ніякае бяды* (Астрэйка); *Вось і Міхаіл Васільевіч на кані... А дэзерціраў колькі! Ёлкі-маталкі!* (Васілеўскі); *Васіль прыпыніўся на гары, гледзячы на дарогу перад сабой, над якой віліся першыя белыя мухі* (Мележ);

– ужываюцца пры дзейніку, выражаным займеннікамі гэта: *Запіска ад мяне да Марыны. Падробленая маім почыркам, але на маёй паперы. Хто мог здабыць яе? Марына? Хілінскі? Трызненне сёвой кабылы* (Караткевіч);

– ужываюцца ў адмоўных сказах: *Антось нават не павітаўся. Але Мысліцкі не крыўдаваў на яго ні на макава зерне* (Мурашка);

– у безасабовым ужыванні: *Іван Мацвеевіч вунь заняў сабе асабнячок – і анігодкі. Заплаціць па цвёрдай цане за бэбахі райфінаддзелу і будзе жыць прыпяваючы. А я што? – ні вала ні каня! І ў запас мне таксама не трэба* (Карпаў);

– у множным ліку не ўжываюцца: *На гэты раз і я, і мама даруем табе ўсё, а калі паспрабуеш браць яшчэ што-небудзь без дазволу, то пакаштуеш бярозавай кашы* (Пальчэўскі); *Мастацтва на сённяшні дзень аддадзена амаль адным прахіндзем, якія робяць з яго дойную карову* (Гігевіч); *А ўсё зло ідзе ад панства. І жук і жаба хочуць панаваць* (Прокша);

– ужываюцца ў адзіночным і множным ліку: *Як бы, паверыўшы ў тые байкі, пагнаўшыся за тым жураўлём у небе, не страціць і тое, што яшчэ засталося* (Мележ); *Генадзь адзінока ляжаў і думаў, як нядобра ўсё выйшла, пасля, як ніколі, адчуў, што бесталкова ён жыве, гоніцца за жураўлямі ў небе* (Далідовіч); *Потым ужо з вяршыні дасягнутага чалавек бачыць, як трэба ісці і якім сляпым кацянем ён тычкаўся, шукаючы дарогу* (Лобан);

– ужываюцца ў даданных сказах пасля злучніка каб: *Васіль Пятровіч барабаніў пальцамі па стале, шукаючы такога выйсця, якое завецца: каб і козы былі сытыя і сена цэлае* (Пестрак);

– ужываюцца пры дзейніку, выражаным колькасна-іменным спалучэннем: *Ты падумай, паўтары тысячы цалковых, гэта, брат, не кот наплакаў* (Сабаленка);

– ужываюцца як лаянкавы выраз: *Рады, сукін кот, што механіка абдурыў!* (Шынклер).

Такім чынам, фразеалагізмы з адносна свабодным значэннем маюць шырокія спалучальныя магчымасці, але для некаторых з іх характэрны прыватныя абмежаванні.

Літаратура:

1. Салейка, В. У. Спалучальнасць прыслоўных фразеалагізмаў са словамі кантэксту / В. У. Салейка // *Наука – 2024 : сборник научных статей.* – Гродно : ГрГУ им. Янки Купалы, 2024. – С. 260–263.

КАНЦЭПТ «ШЧАСЦЕ» ЯК АБ'ЕКТ ДАСЛЕДАВАННЯ Ў БЕЛАРУСКАЙ ЛІНГВІСТЫЦЫ

Касцецкая А. А.

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы

г. Гродна, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – к. філал. н., дац. *Сіплівеня Ж. С.*

У сучаснай лінгвістыцы назіраецца ўзмацненне цікавасці да праблем, звязаных з узаемадзеяннем мовы, мыслення і культуры. У рамках гэтага напрамку актыўна даследуецца канцэпт як ментальная адзінка, што служыць для асэнсавання і катэгарызацыі навакольнага свету. Канцэпт разглядаецца не толькі як сукупнасць ведаў, але і як сродак трансляцыі культурных каштоўнасцей і фарміравання нацыянальнай ідэнтычнасці.

Да ліку ўніверсальных канцэптаў, што адлюстроўваюць эмацыянальны стан чалавека, адносіцца і канцэпт «шчасце». У лінгвакультуры беларусаў згаданая ментальная катэгорыя вербалізуецца адзінкамі розных моўных узроўняў – лексэмамі, фразеалагізмамі і парэміямі, тэкстамі, у семантыцы якіх выяўляюцца адметныя нацыянальна-культурныя, сацыяльныя традыцыі і звычкі беларусаў, асаблівасці іх мыслення і светаўспрымання. З гэтай прычыны канцэпт «шчасце» стаў аб'ектам вывучэння не толькі ў філасофіі, псіхалогіі, але і ў працах шматлікіх беларускіх мовазнаўцаў (К. С. Півавар, А. С. Дзядовой, Д. Сідаровіч, А. Даўговай, А. Гірсун і інш.). Аднак пытанні, што маюць дачыненне да апісання структуры канцэпту і магчымасцей яго мадэлявання, выяўлення ўзаемасувязей канцэпту і значэння моўных адзінак, якія яго аб'ектывуюць [1, с. 101], не маюць аднастайнага вырашэння ў лінгвістычнай літаратуры.

У рэчышчы лінгвакагнітыўнага падыходу канцэпт «шчасце» валодае адносна ўпарадкаванай унутранай структурай, уяўляе сабой вынік пазнавальнай дзейнасці асобы і грамадства. У структуры канцэпту вылучаецца ядро і перыферыя. Ядро ўяўляе сабой асноўныя, найбольш істотныя прыкметы канцэпту